

איך יודעים?

עסקנו בערך של האמת בשבוע שעבר. יש לגלות גילוי נאות לא היה זה אלא בירור על קצה המזלג – קווי מתאר חלקיים לסוגיה. אבל סוגיה זו דוחפת אותנו הלאה. מהי אמת? ובעיקר איך יודעים אותה? או בקיצור איך יודעים? ליהודים היו מחשבות רבות ומגוונות בענין זה. לפניכם שלוש גישות העוסקות בידיעת האמת המתפיזית – ידיעת אלוהים. ראש לכולם הוא רס"ג:

אמונות ודעות ג'ו

ואומר עוד כי לפי שידע החכם יתרומם ויתהדר כי מצותיו וספורי מופתיו צריכים במשך הזמן לבעלי מסורת, כדי שיתאמתו לאחרונים כמו שהתאמתו לראשונים, נתן בשכל מקום לקבול המסורת האמתית, ובנפשות מקום שתנוח בו,

ראש, בבל גאוני, מאיש אשכולות) - רס"ג 942 - 882 רבי סעדיה גאון (היהודיים וגם במרבית כתבי הקודש. הצטיין בבקאות במרבית ישיבת סורא גדולה ביותר, כתב ספרותיתענפי המדע שהיו בתקופתו. הוא פיתח פעולה , פיוטים, דקדוקה ועבריתספרים בענייני פרשנות מקרא והלכה, הלשון ה ימי הביניים. רס"ג נחשב לראשון מבין מדקדי פילוסופייםוחיבורים

כדי שיתאמתו בכך ספריו וספוריו. וראיתי להזכיר פרטים מאמתות הספור אלמלי שהנפש מקבלת שיש בעולם ספורי אמת לא היה לאדם לקוות למה שדרכו לקוות ממה שמבשרים לו מהצלחת סחורה פלונית והתועלת במלאכה פלונית, כי כח האדם וצרכיו מבוססים על הרכוש. ואף לא היה חושש מפני מה שמזהירים אותו ממנו מסכנת דרך פלונית, וממה שהזהירו להמנע מפעולה פלונית, מה שלא יקוה ויחוש שיפסיד אותם. ואלו לא הונח בעולם ספור אמת כי אז לא היו בני אדם מקבלים צווי מלכם ולא אזהרתו אלא בזמן שהם רואים אותו בעיניהם ושומעים דבריו באזניהם, וכל זמן שנעלם מהם נסתלק מהם קבלת צווי ואזהרתו, ואלו היה הדבר כן היתה בטלה ההנהגה ויאבדו רבים מבני אדם. ואלמלי שיש בעולם ספור אמת לא היה מתקיים לאדם שזה קנינו של אביו ושזה ירושת סבו, ואף לא יהא ברור לאדם שהוא בן אמו כל שכן על שהוא בן אביו, וכל עניני בני אדם לא יחדלו מלהיות בספקות, עד שלא יאמינו אלא במה שהוכיחו עליו חושיהם ובזמן תחולתו בלבד.

מה לפי דעת רס"ג המקור הרלוונטי לידיע? איך מתנהלת ההתרחשות של הידיעה? ואתו וסמוך לו ועל גביו – הרמב"ם. הוא עוסק בשאלת ידיעת הא-ל ותכונותיו. ומבחין ידיעה לבין דיבור על הידיעה. נסו לחלץ מתוך דבריו את אופן הידיעה.

מורה נבוכים א נ

דע, אתה המעיין במאמרי זה, כי האמונה אינה הענין הנאמר בפה, אבל הענין המצויר בנפש, כשיאמינו בו שהוא כן כמו שצויר....

וכשתפשיט מעליך התאוות והמנהגים, ותהיה בעל תבונה, ותתבונן מה שאומר אותו באלו הפרקים הבאים בהרחקת התארים, יתאמת לך מה שאמרנו בהכרח, ותהיה אז מי שיציר 'יחוד השם', לא מי שיאמר אותו בפיו ולא יציר לו ענין ויהיה מכת הנאמר עליהם, "קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם". אבל צריך שיהיה האדם מכת מי שיציר האמת וישיגהו - ואם לא ידבר בו - כמו שצווי החשובים ונאמר להם, "אמרו בלבבכם על משכבם ודומו סלה":

ספר התניא - לקוטי אמרים או ספר של בינונים, הוא ספר היסוד של חסידות חב"ד ואחד מספרי היסוד של תנועת החסידות בכלל. הודפס לראשונה בשנת 1796, בידי מחברו, מייסד חסידות חב"ד רבי שניאור זלמן מלאדי, ועל שם ספרו הוא מכונה גם "בעל התניא".

תיאור מעורר מחשבה לתהליך הידיעה הזה מצוי בספר התניא:

דרומא – בית מדרש לסטודנטים

תניא פרק ה

הנה כל שכל כשמשכיל ומשיג בשכלו איזה מושכל, הרי השכל תופס את המושכל ומקיפו בשכלו והמושכל נתפס ומוקף ומלוּבש בתוך השכל שהשיגו והשכילו - וגם השכל מלוּבש במושכל בשעה שמשגו ותופסו בשכלו דרך משל: כשאדם מבין ומשיג איזו הלכה במשנה או בגמרא לאשורה על בוריה הרי שכלו תופס ומקיף אותה וגם שכלו מלוּבש בה באותה שעה.

מה מבקש המקור הנ"ל להדגיש?

אפשרות שלישית מציע הרב קוק בדרכו המיוחדת. גם הוא עוסק בסוגיית האמונה ודן בשאלת מקורה.

מאמרי ראי"ה עמ' 70

האמונה אינה לא שכל ולא רגש, אלא גילוי עצמי היותר יסודי של מהות הנשמה, שצריך להדריך אותה בתכונתה. וכשאינן משחיתים את דרכה הטבעי לה, איננה צריכה לשום תוכן אחר לסעדה, אלא היא מוצאה בעצמה את הכל. בעת החלש אורה, אז בא השכל והרגש לפנות לפניו דרך. וגם אז צריכה היא לדעת את ערכה, שלא משרתיה השכל והרגש הם הנם עצמותה. וכשתהיה קבועה באיתן מושבה, אז יצליחו השכל והרגש בפניו הדרך ובהמצאת האמצעים השכליים והמוסריים המסקלים את המכשולים מעל דרכה.

מהי האמונה? מה יחסה לשכל ולרגש? איך זה עובד?

לעמדות אלו עשויה להיות הקרנה על השאלה איך לומדים. לענין זה כדאי לשים לב לדברי התלמוד הבאים.

תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף ג/א

תנו רבנן מעשה ברבי יוחנן בן ברוקה ורבי אלעזר (בן) חסמא שהלכו להקביל פני רבי יהושע בפקיעין אמר להם מה חידוש היה בבית המדרש היום אמרו לו תלמידיך אנו ומימיך אנו ושותין [רש"י - תלמידיך אנו - ואין לנו לדבר בפניך] אמר להם אף על פי כן אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש שבת של מי היתה? שבת של רבי אלעזר בן עזריה היתה. ובמה היתה הגדה היום? אמרו לו בפרשת הקהל ומה דרש בה? ...

פתח ודרש [קהלת יב יא] דְּבָרֵי חֲכָמִים פְּדָרְבִּי נֹת וּכְמִשְׁמְרוֹת נְטוּעִים בְּעֵלְי אֶסְפוֹת נְתָנּוּ מִרְעָה אֶתְּדָ: למה נמשלו דברי תורה לדרבן [ע"ק-מכשיר שבראשו מתכת חדה המשמשת לשליטה על נתיב הליכתו של בעל חיים] לומר לך מה דרבן זה מכוין את הפרה לתלמיה להוציא חיים לעולם אף דברי תורה מכוונין את לומדיהן מדרכי מיתה לדרכי חיים. אי מה דרבן זה מטלטל אף דברי תורה מטלטלין תלמוד לומר מסמרות אי מה מסמר זה חסר ולא יתר אף דברי תורה חסירין ולא יתירין תלמוד לומר נטועים מה נטיעה זו פרה ורבה אף דברי תורה פריין ורביין בעלי אסופות אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה. הללו מטמאין והללו מטהרין הללו אוסרין והללו מתירין הללו פוסלין והללו מכשירין - שמא יאמר אדם היאך אני למד תורה מעתה? תלמוד לומר: כולם נתנו מרועה אחד אל אחד נתנו פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא דכתיב וידבר א-להים את כל הדברים האלה. אף אתה עשה אנזיך

כאפרכסת וקנה לך לב מבין לשמוע את דברי מטמאים ואת דברי מטהרים את דברי אוסרין ואת דברי מתירין את דברי פוסלין ואת דברי מכשירין.

בלשון הזה אמר להם אין דור יתום שרבי אלעזר בן עזריה שרוי בתוכו.

ולימרו ליה בהדיא [רש"י: מיד, למה הוזקקו לומר תלמידך אנן]?! משום מעשה שהיה. דתניא מעשה ברבי יוסי בן דורמסקית שהלך להקביל פני רבי אלעזר בלוד אמר לו מה חידוש היה בבית המדרש היום אמר ליה נמנו וגמרו עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית אמר לו יוסי פשוט ידיך וקבל עיניך פשט ידיו וקבל עיניו בכה רבי אלעזר ואמר סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם אמר לו לך אמור להם אל תחושו למניינכם כך מקובלני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכתא למשה מסיני עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית מה טעם הרבה כרכים כבשו עולי מצרים ולא כבשום עולי בבל מפני שקדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא והניחום כדי שיסמכו עליהן עניים בשביעית תנא לאחר שנתיישרה דעתו אמר יהי רצון שיחזרו עיני יוסי למקומן וחזרו.

מהי הדילמה המרכזית איתה מתמודדת דרשתו של ר' אלעזר בן עזריה? מהו הפתרון אותו הוא מציע? איך יודעים לפי דעתו? רש"י מפרש:

עשה אזניך כאפרכסת - מאחר שכולן לבן לשמים עשה אזנך שומעת ולמוד, ודע דברי כולן, וכשתדע להבחין אי זה יכשר קבע הלכה כמותו.

הניתן לפרש בדרך שונה?

מה הקשר בין הספור של ר' אליעזר לכאן? איך יודעים לדעת ר' אליעזר?

ובסכום איך יודעים נכון?

נסו להסתייע במקור הבא:

מסכת עירובין דף יג

אמר רבי אבא אמר שמואל שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלוהים חיים הן והלכה כבית הלל וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלוהים חיים מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן מפני שנוחין ועלובין היו ושונין דבריהן ודברי בית שמאי ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן.

איך יכול להיות שאלו ואלו...?

מה הנימוק המדויק שבגללו נפסקה הלכה כדברי ב"ה?

מה זה מלמד?

אז אי יודעים בסופו של דבר?

